

Željko Karaula

Banovine hrvatske 26b

Bjelovar

ELABORAT PUKOVNIKA HRVATSKE SELJAČKE ZAŠTITE MILANA PRIBANIĆA O HRVATSKOJ SELJAČKOJ I GRAĐANSKOJ ZAŠTITI IZ 1948. U HRVATSKOM DRŽAVNOM ARHIVU

UDK 930.253:329(497.5)“1935/1941“

Stručni rad

U radu se uz kratak uvod donosi elaborat jednog od zapovjednika Hrvatske seljačke zaštite (HSZ) Milana Pribanića rodom iz garešničkog kraja, o njenom osnivanju i razvoju u razdoblju od 1935. do 1941. godine, što ga je dao 1948. godine istražnim organima Jugoslavije. Iako danas neki istraživači početke osnivanja HSZ-a vide i u ranijem razdoblju, to je teško dokazati. Očigledno da se prve inicijative u organiziranju HSZ-a pojavljuju oko 1932. godine nakon šestojanuarske diktature, ali trebalo je proteći nekoliko godina da se u konkretnu realizaciju krene. Ovaj elaborat jasno pokazuje osnove i načine ustrojstva ove ilegalne odnosno poluilegalne organizacije HSS-a, sve do Sporazuma Cvetković-Maček 26. kolovoza 1939. godine. Tek za vrijeme Banovine Hrvatske organizacija počinje legalno djelovati, dobiva svoja službena pravila od organa banske vlasti iz Zagreba, ali i dalje izaziva podozrenje beogradskih vlasti, najviše vojske Kraljevine Jugoslavije. Ovaj dokument je jedan od važnijih i vjerojatno najjasnije oslikava razvoj i djelatnost te velike poluvojne organizacije Hrvatske seljačke stranke.

Ključne riječi: *Hrvatska seljačka zaštita, Milan Pribanić, Hrvatska seljačka stranka, Vlatko Maček*

Uvod

Povijest Hrvatske seljačke i građanske zaštite, poluvojne organizacije HSS-a koja je djelovala od 1935. do 1941. godine nije napisana. U hrvatskoj historiografiji ne postoji nijedna relevantna knjiga o Hrvatskoj seljačkoj zaštiti (HSZ) ili Hrvatskoj građanskoj zaštiti (HGZ). Postoje tek dva članka koji konkretnije govore o HSZ-u: T. Išeka, Hrvatska seljačka zaštita i Hrvatska građanska garda - poluvojne organizacije Hrvatske seljačke stranke (tu se većinom govori o HSZ u Bosni i Hercegovini) te S. Rameta, Vladko Maček i Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji.¹ U emigraciji

¹ Išek, T. Hrvatska seljačka zaštita i Hrvatska građanska garda – poluvojne organizacije Hrvatske seljačke stranke. *Prilozi* (Sarajevo). 23(1987), str. 116-142. Ramet, S. Vladko Maček i Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 1(2011), str. 137-154.

je u nekoliko članaka od strane Krunoslava Batušića, jednog od zapovjednika Zaštite, opisan razvoj HSZ u madridskoj *Drini* 1962-1963.²

Prema dosadašnjim podacima HSZ se formira 1935. kao poluvojna organizacija hrvatskih seljaka i s vremenom postaje važan instrument vodstva HSS-a. Služila je za zaštitu ljudi iz vodstva HSS-a i osiguravala stranačke zborove. Osnovna joj je svrha bila zaštita hrvatskog seljaka od žandarmerijskih i drugih nasilja beogradskog režima. Nakon sporazuma Cvetković-Maček iz 1939, HSZ dobiva značajan utjecaj u političkom životu Banovine Hrvatske. Tada prelazi stadij poluvojne ilegalne organizacije i dobiva pored pješadijskog, konjičko, motorizirano i obavještajno odjeljenje. Određeni dio njenih odreda sada je naoružan, za razliku od ranijih razdoblja kada su postrojbe HSZ vježbale „naoružane“ drvenim palicama. Odlukom banskih vlasti HSZ je legalizirana početkom 1940. godine. Povjesničar Lj. Boban spominje u razdoblju Banovine Hrvatske teror i ubojstva HSZ-a nad nosiocima ranijeg režima, preko nezadovoljnika iz vlastitih redova do komunista. U HSZ-u bio je znatan utjecaj pripadnika ustaškog pokreta (prema Bobanu frankovaca), ali i komunista. Također, prema Bobanu, od osnivanja Banovine Hrvatske do veljače 1940. ubijeno je ili ranjeno od strane HSZ-a oko 200 ljudi.

U svom istraživanju i prikupljanju podataka o povijesti Hrvatske seljačke i građanske zaštite i njenom djelovanju, kao nezaobilazan dokument pokazao se elaborat jednog od zapovjednika Zaštite Milana Pribanića, dan 1948. godine jugoslavenskim istražiteljima. O čemu se radi i kako je taj elaborat nastao?

Nakon što su Komunistička partija Jugoslavije i partizanski pokret završetkom Drugog svjetskog rata uspješno priveli kraju oslobodilački i građanski rat, u zemlji su ostali skriveni po šumama i kod jataka mnogi pripadnici poražene vojske Nezavisne Države Hrvatske (većinom ustaše), koji se nisu željeli predati novim vlastima zbog različitih razloga. Uskoro su te snage, sada pod križarskim imenom, počele provoditi terorističke akcije u zemlji, napadajući zadružne domove u selima, pojedine čelnike NOO-a i viđenije mjesne komuniste. Jedna od glavnih mana križarskog pokreta bila je u tome što nije imao jedinstveno vodstvo. Godine 1947. u okviru „Akcije 10. travanj“, ustaško vodstvo u emigraciji poslalo je u komunističku Jugoslaviju nekoliko skupina gerilaca/križara (pod vodstvom zapovjednika Božidara Kavrana) koje su trebale povezati sve domovinske križarske skupine, nametnuti im organizirano vojno i političko vodstvo, omogućiti povratak članova ustaškog pokreta, koji bi u pogodno vrijeme nakon obračuna Zapada sa SSSR-om, organizirali masovni ustanak Hrvata radi obnove NDH. No, cijela operacija doživjela je potpuni neuspjeh. Jugoslavenska služba/uprava državne sigurnosti/bezbednosti (UDBA) ubacila je nekoliko svojih ljudi u vrh ustaške

² Batušić, K. Hrvatska seljačka i građanska zaštita. *Drina* (Madrid). 4-6(1962), str. 34-45; 7-9(1962), str. 190-197; 2(1963), str. 19-26. Neke osnovne podatke s kritičkim odmakom vidi i u: Terzić, V. *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941*. Tom 1. Ljubljana, Beograd, Titograd : Narodna knjiga, Pobjeda, Partizanska knjiga, 1982. Str. 175-180 (poglavlje *Hrvatska seljačka i Hrvatska građanska zaštita*). Čulinović, F. *Jugoslavija između dva rata*. Sv. II. Zagreb : JAZU, 1961. Str. 109-110. O HSZ-u u Banovini Hrvatskoj vidi Boban, Lj. *Previranja na selu u Banovini Hrvatskoj*. Istorija XX veka. Sv. II. Beograd, 1961. Str. 309-364. Postoje i publicistički opisi HSZ-a. Vidi Konjhodžić, M. *Seljački pokret u Hrvatskoj (reportaže)*. Zagreb : Štamparija Grafika, 1940. Str. 107-109.

emigracije, pa su joj stoga bile poznate sve pojedinosti te operacije. Većina sudionika akcije je uhićena već na granici i zatvorena (radilo se o 96 uhićenih križara).³

U isto vrijeme kada se provodila „Operacija Gvardijan“, 19. kolovoza 1947. jugoslavenski organi su uhvatili još jednu ilegalnu grupu koja se također nastojala prebaciti u Jugoslaviju, ali morskim putem preko Trsta. Radilo se o „četničkoj trojki“: četničkom majoru Božidar Mičiću, četničkom majoru Dušku Tošiću i Milanu Pribaniću, pukovniku Hrvatske seljačke zaštite. Do danas nije posve razjašnjena činjenica zbog čega se među dva četnička majora našao pukovnik Mačekove zaštite Milan Pribanić.⁴



Slika 1. Milan Pribanić

Milan Pribanić rođen je u selu Vukovju kraj Garešnice 6. srpnja 1889. godine. Bio je časnik austrougarske vojske i vojske Kraljevine SHS (umirovljen 1923. u činu kapetana). Istaknuo se u oslobađanju Međimurja 1918. kao član dobrovoljne hrvatske legije. Pritom je teško ranjen. Nakon umirovljenja počinje se baviti trgovinom. Pribanić je bio jedan od važnih funkcionara HSS-a, a posebno se istaknuo kao jedan od vođa i organizatora HSS-ove Hrvatske seljačke zaštite (HSZ), u kojoj je stekao čin pukovnika. Početkom 1941. HSZ je i službeno ozakonjena kao poluvojna pomoćna formacija HSS-a.⁵ Pribanić je odigrao značajnu ulogu i u osnivanju NDH 1941. godine. Odmah nakon Kvaterniković proglašavanja o osnivanju NDH pukovnik Pribanić je krenuo s 800 pripadnika Hrvatskih zaštitnih lovaca, kako su po ustaškim vlastima preimenovani članovi HSZ-a, u

Sarajevo, Mostar i Nevesinje radi uspostavljanja nove ustaške vlasti.⁶ U svibnju 1941. Hrvatski zaštitni lovci su rasformirani (ustaše su se pribojavale te vojne organizacije koja je ipak po svojoj strukturi organizacija HSS-a), a Pribanić se vraća trgovini. U emigraciju u Italiju odlazi 1945. godine. Pri pokušaju da se ilegalno ubaci u Jugoslaviju uhićen je, osuđen na smrt i strijeljan u Zagrebu krajem 1948. godine.⁷

No, prema svemu sudeći, iako je uhićen u neobičnom društvu, prema Radeliću, radilo se o ubačenoj skupini koja je za razliku od drugih ubačenih skupina „bila prema sastavu i namjerama jugoslavenska skupina“. Izgleda da se u emigraciji u Italiji

³ Protuakcija UDBE nazvana je „Operacija Gvardijan“. Više o tome u: Radelić, Z. *Križari : gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.* Zagreb : Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, 2002.

⁴ Krizman, B. *Pavelić u bjekstvu.* Zagreb : Globus, 1986. Str. 182; Prusac, I. *Tragedija Kavrana i drugova : svjedočanstvo preživjelog.* Izdanje autora. Salzburg, 1967. Str. 222.

⁵ Colić, M. *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941.* Beograd : Delta-pres, 1973. Str. 405-407. HSZ je neformalno priznata od vlasti nakon sklapanja sporazuma Cvetković-Maček 1939. Njeni pripadnici su već 1940. dobivali odlikovanja od kraljevskog namjesništva. Vidi „U Zagrebu je juče ban g. dr. Šubašić predao odlikovanja većem broju zapovednika Hrvatske seljačke zaštite i policajaca“. *Politika* (Beograd). 6. V. 1940, str. 8.

⁶ „Hrvatski zaštitni lovci“ : priznanje seljačkoj i građanskoj zaštiti. *Hrvatski narod* (Zagreb). 20. IV.1941, str. 15; Jelić-Butić, F. *Hrvatska seljačka stranka.* Zagreb : Globus, 1983. Str. 49.

⁷ Rupiće, M., Pribanić, M. *Tko je tko u NDH.* Zagreb : Minerva, 1997. Str. 331.

Milan Pribanić angažirao na političkom povezivanju raznih grupa haesesovaca, ustaša i četnika radi pružanja otpora komunističkim vlastima, ali na projugoslavenskoj osnovi. Prema nekim podacima njega je četnički vojvoda potpukovnik Siniša Očokoljić Pazarac prihvatio kao organizatora „hrvatskog dijela“ jugoslavenske vojske u domovini.⁸

Također, prema nekim podacima Pribanić se trebao vratiti u svoj rodni kraj i tu organizirati protokomunističke jugoslavenske hrvatske udarne grupe. On se dakle vraća u zemlju s dva četnička majora noseći sa sobom dokumente *Uputstvo za vojničku organizaciju s uputama za mobilizaciju i organiziranje udarnih grupa* i *Uputstva o organizaciji mjesnog stanovništva s uputama za organiziranje trojki po gradovima koje bi pomagale udarnim grupama*. Nakon što je uhićen, Pribanić je kao jedan od zapovjednika HSZ-a dao istražiteljima u zatvoru opsežan elaborat o organiziranju i razvoju Hrvatske seljačke i građanske zaštite u međuratnom razdoblju. S obzirom da je ovo jedan od važnijih dokumenata, na koji se povjesničari često pozivaju kada pišu o HSZ, ovdje ga objavljujemo u cijelosti.

Organizacija 'Hrvatske seljačke i građanske zaštite'⁹

Pravi osnutak zaštite počinje u godini 1937. No, već u 1935. godini kratko vrijeme nakon dolaska Mačeka iz Mitrovice u Zagreb, formira se jedan manji odred za Mačekovu ličnu sigurnost, koji dobiva naziv „Mačekova garda“. Taj odred organiziran po Kovačević Zvonku i Batušić Kruni, ima na početku oko pedesetak ljudi. Na prizemlju Mačekove kuće na Prilazu uređuje se jedna sobica kao stražarska prostorija za stražu od desetak „gardista“ koji se izmjenjuju svaka 24 sata. Četvorica između njih su stalni pratilci Mačeka. U to vrijeme vrše organi državne vlasti stare Jugoslavije još razne ispade i nasilja nad narodom i pristašama opozicije. Iz toga je iznikla misao o stvaranju samoobrambenih formacija na širokoj bazi.

Konkretan prijedlog iznio je bivši narodni zastupnik Kemfelja Djuka koji kasnije kod stvaranja toga predloga i upravlja cijelom organizacijom. Razni sukobi između naroda i žandara kao u Senju, Gospiću i Slavoniji ubrzali su odluku za ostvarenje jedne široke organizacije, koja će dobiti naslov „Zaštita“, a već prema mjestu svojeg ustrojenja i djelovanja zvati će se „seljačka“ ili „građanska zaštita“.

Primarni njezin zadatak je bio štititi sastanke i zborove članova HSS-a i njezine funkcionare od agresije organa vlasti. Kemfelja počima sa organiziranjem u zagorskim kotarevima, a Kovačeviću i Batušiću povjerava da u Zagrebu stvore jaku zaštitu sa „Gardom“ kao jezgrom.

Temeljni uvjeti za uvrštenje u zaštitu bili su: članstvo u stranci HSS, odsluženje vojnog roka, neporočnost u kriminalnom pogledu (kazne radi šumskih i lovnih

⁸ Radelić. *Nav. dj.* Str. 92-93; Doder, M. *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*. Beograd : Centar za informacije i publicitet, 1989. Str. 109.

⁹ HR-HDA-1561. Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (SDS RSUP SRH). Mikrofilm ZM 86/22, DD-127, 116-124. *Elaborat Milana Pribanića o HSZ*. Elaborat je prenesen integralno, a intervencije u tekstu odnose se samo na očite gramatičke greške. Radi bolje jasnoće u uglatim su zagradama [] dodani dijelovi riječi koji nedostaju.

prekršaja nisu utjecale na neporočnost), tjelesna sposobnost i dobro vladanje. Funkcionar stranke koji predlaže aspiranta, odgovara za ispravnost u ispunjenju gornjih uvjeta.

Pristup je na bazi dobrovoljnosti. Izgradnja organizacije i njeno postepeno formiranje u vojničke ili u poluvojničke odrede dovršeno je uglavnom u prvoj polovini 1938. U to vrijeme Zaštita već postoji skoro u svim kotarevima, gdje imade stranka HSS većinu pristaša.

Dijeli se, kako je već spomenuto, na seljačku zaštitu sa „Zapovjednikom selj. kotarske zaštite“ na čelu i na građansku zaštitu sa „Zapovjedništvom građanske zaštite“ na vrhu.

Težište i brojčana snaga bila je u seljačkoj zaštiti sa centrom organizacije u kotaru. Kemfelja je osobno izabrao budućeg zapovjednika Kotarske SZ, davao mu upute i povjeravao mu daljnji rad i izbor ostalog komandnog osoblja. Prema brojčanoj snazi članstva i dobrovoljnog pristupa u Zaštitu, nastaje Kotarska seljačka zaštita odgovarajuće jakosti. Razlike u brojčanom stanju pojedinih KSZ su velike: variraju od 800 do 2500 ljudi.

Službeni naziv ostao je kroz cijelo vrijeme Kotarska seljačka zaštita (ime kotara). Podjela u bataljune ili pukove vršila se samo u vrijeme mimohoda ili parada radi izjednačenja pojedinih jedinica. Naprotiv, satnije, vodovi i rojevi bili su od početka uvedeni i za stalno ustanovljeni.

Nastoji se da satnije, vodovi i rojevi budu po mogućnosti iz istih ili međusobno najbližih mjesta, sela ili zaselaka. Radi toga nisu brojčano izjednačene. Bilo je satnija i sa 5 vodova, a pojedini vodovi imali su 3-5 rojeva. Prosječna norma za satniju bila je 200 ljudi.

Po Kemfelji izabrani zapovjednici KSZ obično su i funkcionari u stranci. Najčešće su to predsjednici i Kotarske organizacije ili njihovi zamjenici. Većinom su svodobodno u vojsci polučili podoficirski čin.

Taj izbor vršio je Kemfelja čisto subjektivno, po svom ličnom raspoloženju prema pojedincima, što je za cijelo vrijeme postojanja Zaštite dovodilo do žalbi i tužbi kod vodstva HSS i kod Mačeka protiv Kemfelje i protiv znatnog broja po njemu imenovanih zapovjednika.

Komandno osoblje satnija, vodova i rojeva, biralo je uglavnom samo ljudstvo u dogovoru sa zapovjednikom HSZ. Vrlo rijetko su se te osobe kasnije mijenjale ili bile smjenjivane, tako da je početni pogrešni izbor redovito trajao do kraja.

Štab za Zapovjedništvo KSZ nije bio propisan, ali se tolerirao. Njega su sačinjavali pobočnik ordonans i trubač. Cijelo postavljanje KSZ bilo je samo principijelno jednoobrazno, dok je ustrojstvo samih zapovjedništava, što se tiče broja ljudstva i jedinica uz uvaženje glavnih smjernica, prepušteno zapovjedniku, da ga prilagodi lokalnim mogućnostima i prilikama.

Direktive koje je Kemfelja osobno davao zapovjednicima KSZ-a za njihov rad dijele se vremenski na upute do osnivanja „Banovine Hrvatske“ i na smjernice posle toga.

Do uspostave Banovine trebala je Seljačka zaštita uglavnom da spriječi provokacije i nasrtaje vlasti; dolazak, kretanje i agitaciju njezinih agenata, te da svojim skupnim nastupom i disciplinom iznudi respekt kod političkih protivnika. Nakon osnivanja Banovine trebala je SZ da u pojačanoj mjeri podupre daljnju Mačekovu politiku i dade vidljivu podršku njegovom zahtjevu, izraženom u poznatoj krilatici „Moj novac u mom džepu, a puška na mojem ramenu“.

O realizaciji toga zahtjeva nije Kemfelja davao preciznih niti dosljednih izjava, tako da su zapovjednici SZ to mogli tumačiti kao traženje federativnog ili konfederativnog državnog uređenja, ili pak odcjepljenje od Jugoslavije. U svakom slučaju su shvatili da Zaštita ima za prvi momenat biti jezgra buduće hrvatske vojske.

Istovremeno oživljavanje parole „Zemlja onome tko je obrađuje“, pojačala je kod svih SZ volju, da sa svoje strane doprinose u najvećoj mjeri sve za jačanje Mačekovog političkog položaja.

U duhu tih Kemfeljinih uputa i smjernica radili su zapovjednici KSZ u svojim kotarevima. Usporedo sa osnivanjem SZ u Zagrebu vrši se po nalogu Kemfelje formiranje Građanske zaštite (GZ). Taj posao je povjeren po izričitoj želji Mačeka osnivačima njegove garde, Kovačeviću i Batušiću. Uvjeti za pristup su isti kao i kod SZ.

Razlika u formaciji je utoliko što se kod GZ osnivaju odmah i bataljuni i posebni jurišni odred, a planiran je i jedan poseban sanitetski odred. Postojala je i sveučilišna satnija, ali stvarno samo na papiru, jer u stroju nije nastupala.

Formiranje se provodi preko gradskih izbornih kotareva. Nastoji se, da po mogućnosti sačinjavaju rojeve ljudi iz iste ulice, vodove iz istog birališta, a satnije iz istog izbornog kotara. Bataljun se formira iz najbližih susjednih satnija.

Na toj bazi stvorena je GZ, u jakosti od jedne jurišne satnije i dva bataljuna, a kasnije još i trećeg bataljuna. Brojčano stanje bataljuna predviđeno je sa 900-1000 ljudi, formiranih u četiri satnije, a satnije po 200-220 ljudi sa 4-5 vodova, svaki sa 4 roja.

Uzrok ove neodređenosti kod propisivanja jakosti jedinica jest u tome što je jedan dio ljudstva, uslijed svojih službenih i poslovnih dužnosti bio spriječen dolaziti na svaki nastup.

Cijela formacija dobiva naziv „Hrvatska građanska zaštita Zagreb“ i dolazi pod komandu Kovačevića, koji postaje zapovjednik GZ. Stvoren je i „Stožer zapovjedništva GZ“ koji se sastoji od pobočnika 3-4 ordonansa, a kasnije i od jednog intendantskog časnika, 2 liječnika i nekoliko obavještajnih podčasnika. Naknadno dolazi još i propagandni i kulturni odsjek štaba.

Komandno osoblje za formiranje jedinice birali su Kovačević i Batušić zajednički, a i u sporazumu sa funkcionarima stranke u pojedinim izbornim kotarevima i podnašali Kemfelji na uvid i potvrdu. U Zagrebu je na raspolaganju stajao veći broj bivših austrougarskih i jugoslavenskih oficira, a također i rezervnih, pa su se od njih uglavnom popunjavala mjesta zapovjednika bataljuna i satnija.

Pojedine satnije su same iz svojih redova izabrale komandni kadar, pa se to i akceptiralo.

Nasuprot stalnosti zapovjedničkog osoblja, koja se prakticirala kod SZ, bila su izmjenjivanja na komandnom položaju u GZ dosta često. Organiziranje jurišne satnije JS posvećena je naročita pažnja i postupak. Komandu nad njom preuzeo je Batušić i zadržao do kraja. I on je osobno uživao izuzetan položaj. Formalno je samo zapovjednik JS, ali je stvarno uz Kovačevića glavni faktor u GZ, radi naročitog povjerenja koje uživa kod Mačeka i radi važnosti koja se pridaje toj jedinici. JS brojila je oko 200 ljudi koji su izabrani između najpovjerljivijih, najmlađih i tjelesno najsposobnijih od članova bivše Garde i ostalih satnija GZ. JS počinje prva s vježbanjem u stroju po propisu „Vježbovnika“. Dobiva prva šešire i kratko zatim uniforme i čizme. Isto tako ona je prva koja dobiva oružje (pistole, puške, bajunete). Za smještaj jednog dijela svoje momčadi dobiva prostorije. Od toga vremena počinje se i po svojoj upotrebi dijeliti od ostale GZ. Postaje pomoćna policija koja nastupa sama ili u vezi sa službenom policijom kod raznih manifestacija sakupljanja ili demonstracija. Za vrijeme dok je u službi dobiva hranu u naravi i neku novčanu nagradu. Pretvara se u stražarsku formaciju, a u odnosu prema ostaloj GZ postaje posebno tijelo. Kao takova ostaje do kraja.

Osnutkom Banovine prelazi jedan dio momčadi JS i zvanično u „pokusnu“ stražarsku i detektivsku službu, a ostatak je uvijek na raspoloženju zapovjedniku redarstvene straže, po čijoj uputi daje ljudstvo za noćne ophodnje po gradu i zajednici sa stražarima. U pomanjkanju vlastite momčadi davale su joj i ostale satnije GZ stanoviti broj ljudi za tu službu. Svaki učesnik u tom patroliranju dobiva nagradu od 10 do 20 dinara za noć, te su birani za to ljudi nezaposleni i oni kojima je ta plaća najpotrebnija. Jedan dio se je bio javio i bio je primljen u stalnu stražarsku službu i tako izašao iz GZ. Iz JS otišlo je u policiju oko 100 ljudi, a iz cijele ostale GZ oko 50.

GZ formirana u dva, kasnije u tri bataljuna brojila je na papiru 4000 ljudi, ali u stroju je nastupalo oko 3000. Svaki bataljun ima svoj rajon i u njemu zbornu mjesto, za satnije i bataljun. Zapovjednik bataljuna ima pobočnike i jednog ordonansa ili biciklistu. Nazivi su isti kao i kod HSZ. Do osnivanja inspektorata ima Kovačević naziv „zapovjednika“ isto kao i zapovjednik SZ.

Komandanti bataljuna GZ, a te formacije u SZ nema, nose naziv „podzapovjednik“. Satnijom zapovijeda satnik. Komandanti vodova imaju naziv prema činu u koji su proizvedeni i to: natporučnik, poručnik, stožerni narednik. Podčasnici u vodovima (češće) su narednik, vodnik, rojnik.

Uniformiranje GZ provada se postepeno. Sastoji se od: šešira, bluze, hlača i kožnatog opasača, sve kestenjasto (braun) boje i kratkih crnih čizama.

Cijela zaštita dobiva malene značke iz bijeloga lima u kojima je urezan grb stranke (srp i pšenični klas). Ove se značke stavljaju kod zvaničnih nastupa na lijevu stranu šešira.

Djelomično naoružanje GZ provodi se pod kraj Banovine, a u svemu kod 5-6 satnija. Nakon provedenog uniformiranja propisuju se oznake za činove. Jedina vidljiva oznaka jest na vrpca (žnorama) signalnih zviždaljki. Zaštitnik bez čina ne nosi vrpcu. Rojnik ima vrpcu crvene boje.

Vodnik crveno-žutu vrpcu i jedan privjesak u obliku hrastovog žira, koji se nalazi na gornjem kraju vrpce. Narednik istu vrpcu sa dva žira. Stožerni narednik sa tri žira.

Poručnik ima vrpcu ispletenu srebrnastim i pozlaćenim nitima i jedan žir iz istog pletiva. Natporučnik isto sa dva žira. Satnik isto sa tri žira. Podzapovjednik ima vrpcu ispletenu od pozlaćenih niti i jedan žir istog pletiva. Zapovjednik isto sa tri žira.

Docnije (kasnije, op.a.) postavljeni inspektori imaju iste vrpce, samo mjesto žira nose pozlaćene kićanke (snopić pozlaćenih niti). Na svojim organizacionim putovanjima po kotarevima, Kemfelja obilazi i gradove, te u njima izabire pojedince, kojima stavlja u dužnost osnivanje mjesne SZ, imenovavši ih ujedno zapovjednikom dotične GZ. Tako nastaje lokalna GZ u Bjelovaru, Osijeku, Vukovaru, Brodu, Karlovcu, Sušaku, Splitu i u još nekim gradovima. O jakosti i radu tih GZ, kao i o licima koja su ih vodila, čulo se i znalo u Zagrebu veoma malo. Kemfelja ih vrlo rijetko spominje i ne pridaje im važnosti.

Za vrijeme formiranja SZ i GZ ishodio je Belak Dragec od Mačeka pristanak na uspostavu konjičke zaštite (Konj. Z). Ustrojio je u Zagrebu jedan brojno slabi eskadron, a u prigorskim, posavskim turopoljskim selima nekoliko eskadrona. On je zapovjednik cijele te Konj. Z, a nad Konj. SZ imenuje nekog Pasvlića ili Pavića.

Zagrebačka Konj. Z dobiva brzo uniforme, veoma slične svojedobnim husarskim, samo umjesto kapa nose šubare. Za oružje dobiva sablje konjaničkog tipa. To je čisto paradna formacija određena za pratnju Mačeka, za dočeke i mimohode.

Konj. SZ nije bila uniformirana, a sudjelovala je samo kod većih parada (Mačekov rodendan, doček princa Pavla i sl.).

Istodobno dobiva Leaković Franjo zadaću da formira motoriziranu zaštitu. Ovo formiranje ide teško i sporo, tako da do kraja Banovine ima u svemu nekoliko motocikla i možda jedan dva automobila. Ali se u organizaciji broji kao odred - ustrojava se i intendantura zaštite. Glavni intendant je bio dr. Reberski. Nakon uspostavljanja svih tih formacija brojila je snaga cjelokupne zaštite: preko 100 KSZ, oko 15 GZ, 1 eskadron Konj. GZ i oko 10 eskadrona Konj. SZ. Brojno stanje MOZ (motorizirani odred zaštite) bilo je neznatno i labilno.

Cijelom tom snagom zapovijeda Kemfelja u zvaničnom svojstvu Vrhovnog zapovjednika (VZ). On je podčinjen samo Mačeku. Kemfelja kao VZ ima svoj stožer. Glavni pobočnik mu je Maršić i Belanić Dane. Još nekoliko drugih lica uvrstio je u svoj štab, no ta se često mijenjaju i nisu od neke važnosti. Ukazala se sad nužnost da se između VZ i tih mnogobrojnih KSZ i GZ umetnu takova zapovjedništva, koja će obuhvatiti stanoviti broj tih zaštita i tako odteretiti VZ. Zato su uspostavljeni rajonski inspektorati s inspektorima na čelu.

Prva dva imenovana inspektora bili su Kovačević kao inspektor GZ i SZ, te Balak kao inspektor Konj. G i SZ. Pod Kovačevićevu komandu potpada sada GZ Zagreb i 8 ili 9 KSZ, kao i Belak. Daljnji inspektorati bili su planirani u Brodu, Vukovaru, Mostaru, Splitu i još u nekim gradovima, ali uspostavljeni izgleda da nisu iz nepoznatih razloga bili nigdje.

Postavši inspektori Kovačević i Belak proširuju svoje štabove s nekoliko novih suradnika i osnivaju propagandni i kulturni odsjek. Nakon toga posvršenog formiranja cijele zaštite prelazi Kemfelja od općih uputa i smjernica na izobrazbu po utvrđenom programu.

Kao osnovica za poduku služila je knjižica nazvana „Vježbovnik za seljačku i građansku zaštitu“. Sastavljena je po Mačeku, navodno uz pripomoć nekih bivših oficira. Knjižica obuhvaća izobrazbu formacija od roja do bataljuna i to sam skupni egsercir¹⁰ (vježbanje) bez oružja.

Manjka joj poduka u bojuličnoj izobrazbi, kao: razvijanje u rojne pruge, ukapanje, osiguranje i sve ostalo. To je trebalo da dođe u drugom dijelu Vježbovnika ali koji nikad nije izašao.

Kad su zapovjednici u svojim jedinicama završili izobrazbu po Vježbovniku, obraćali su se na Kemfelju ili Kovačevića za daljnji program rada i dobivali od njih instrukcije. Svaki od njih želi ono što misli da je važnije i ono što je on sposobniji sam lično provesti.

Posljedice toga su da su KSZ raznoliko izobražene. One u rajonskom inspektoratu Kovačevića napredovale su u vojničkoj poduci i nadalje, drugi izvan toga rajona, ali još blizu centra apsorbirale su bar Vježbovnik u cijelosti, a one najudaljenije na periferiji zaostale su i za ovim srednjima.

Da se to izjednači odredi Maček jedan izobrazni kurs za zapovjednike KSZ. U međuvremenu Kovačević rukovodi izobrazbom GZ i KSZ svojeg rajona. Časnicima GZ drži barem jednom u tjednu večernje predavanje o vojničkim predmetima. Isto tako nedjeljom i blagdanom prije podne sakuplja GZ na vježbu. Praznička poslijepodneva upotrebljava za pregled okolišnih KSZ s kojima izvodi teoretsku i praktičnu poduku do uključivo bataljuna ne samo sa četnim (zatvorenim) formacijama nego i taktičnu izobrazbu.

Kurs za zapovjednike KSZ održavao se za vrijeme zimskih mjeseci godine 1938/39. u zgradi vatrogasnog spremišta u Fijanovoj ulici.

Uređena je prostorija i sve što je potrebno za nastaniti, prehraniti i pružiti mogućnost obuke za oko 100 ljudi.

Kemfelja, Kovačević i Fabijanec Zlatko, kao imenovani zapovjednici zaštitničkog tečaja, izradili su plan nastave i izabrali predavače. Plan nastave obuhvaća predmete iz vojničke struke, civilno-upravne službe, historije i geografije hrv. zemalja, higijene, njege životinja i voćarstva. Predavači su izabrani dijelom iz članstva zaštite, dijelom iz odgovarajućih osoba izvan zaštite.

Od prvih predavaju: Kovačević, Fabijanec i Pribanić, a od drugih Geroč Milan, Obertinski Zlatko, dr. Pavišić Slavko i još dvojica (mislim da je jedan bio liječnik, a drugi činovnik u Gospodarskoj slogi). Trajanje tečaja određeno je za 8-10 tjedana.

Za svaki nastavni predmet predviđeno je 20-30 sati obuke. Smjernice za predavača jesu: na lako shvatljiv način istaknuti sve bitno, ali obuhvatiti svoj predmet u cijelosti u broju određenih sati. Predavanja treba unaprijed pripremiti i napisati, tako da se mogu u slučaju potrebe i umnožiti.

U daljnjem planu predviđeno je pregled kulturnih ustanova i posjeta kazalištu, koncertnih priredbi i muzeja i športskih takmičenja. Razgledavanje znamenitosti grada i okolice. Organizirana je za slučaj potrebe i liječnička služba. Nakon tih učinje-

¹⁰ Treba biti *egzercir*.

nih priprema pozivaju se tečajci iz svih kotareva u kojima postoji KSZ na dolazak u Zagreb. Za polazak na tečaj određeni su svi zapovjednici KSZ, a u slučaju bolesti ili koje druge opravdane zapriječenosti njihovi zamjenici tj. najstariji satnici. Tom pozivu odazvalo se i okupilo u Fijanovoj ulici oko stotinu ljudi uglavnom zapovjednici. Zamjenika je bilo moguće desetak.

Bilo ih je iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine. Po zvanju je najviše seljaka, ali ima i po[ne]gdje koji pravnik, učitelj, trgovac i obrtnik. Svi su služili u vojsci ponajviše u pješaštvu, dijelom još u austrougarskoj vojsci, no većinom u jugoslavenskoj. Nekolicina bili su rezervni oficiri, ostali su postigli razne podoficirske činove. Stari su bili između 30-55 godina. Držanje, stega i međusobno slaganje na tečaju bili su im odlični.

Nakon okupljanja svih pozvanih počinje tečaj. Kovačević predaje egzercir u stroju s oružjem, ratnu službu i taktične vježbe. Fabijanec predaje o vojnoj disciplini i moralu, te unutarnju službu u vojarnama, na maršu, na bivaku i vojnim logorima.

Pribanić predaje nauku o tlu, čitanje vojničkih karata (sekofja), orijentaciju na terenu i pravljenje skica. Geroč predaje o ustrojstvu oružništva i njegovoj funkciji u sklopu civilne uprave.

Obertinski predaje upravne zakone i propise i njihovu primjenu u kotarevima i općinama, te cest[ov]no-redarstvene propise i službu. Dr. Pavičić predaje povijest i zemljopis Hrvatske.

Jedan činovnik Gospodarske sloge predaje zakon o lovu i propise službe lugara, pađara i cestara. Jedan predavač (vjerojatno liječnik) tumači higijenu, mjere profilakse i njegu kućnih životinja.

Tečaj je trajao oko 8 tjedana i pri njegovom završetku dolazi u pregled Maček, razgovara s pojedincima i ispituje ih o tome što su čuli i naučili. S uspjehom izgleda nije bio zadovoljan jer daljnjih namjeravanih tečajeva više nije bilo. Značajno je da su za trajanja toga kursa oboljeli skoro svi ljudi iz Primorja, Dalmacije i Hercegovine. Promjena klime i hrane (a hrana je bila zdrava i izdašna) djelovali su na te ljude starije od 30 godina tako nepovoljno, da su morali dobiti bolničku njegu.

Poslije toga svršenog kursa nema promjene u radu KSZ. Kemfelja je obilazio svoje kotareve i davao upute kao i ranije, a Kovačević u svom rajonu radi po starom. Maček je sve dulje izbivao iz Zagreba i sve manje brinuo za zaštitu. Međutim, u GZ Zagreb nastavlja se već opisani razvoj. JS ulazi u neposrednu ili posrednu policijsku službu, a i jedan dio GZ upotrebljava se kao ispomoć stražarima za noćne ophodnje po gradu. Da se to sve koordinira i da se Kovačević navodno odtereti, dobiva GZ u osobi Pelza Zvonka svojeg zasebnog komandanta.

Istovremeno on kao zapovjednik GZ Zagreb postaje i viši činovnik (zamjenik komandanta) policijske straže u Zagrebu. U tome svojstvu neposredno je podčinjen banskoj upravi, a kao zapovjednik GZ opet Kovačeviću i Kemfelji.

Iz toga nastaje za Pelza i GZ složena situacija, jer sada ima da se služe dva gospodara, koji nisu uvijek složni. Kemfelja je navodno protiv svakog miješanja GZ s policijom, a Šubašić kao ban forsira tu kombinaciju. Konačno rješenje donša Maček, prihvaćajući mišljenje Šubašića. Ta povezanost GZ s policijom i ovisnost od upravne

vlasti djeluje negativno na članstvo, te jedan dio prestaje dolaziti na zborna mjesta, te se tako automatski izdvaja iz redova, a drugi dio drži se pasivno prema novom stanju, dolazi doduše na pozive, ali bez prijašnjeg elana.

Međutim, ovom kombinacijom došla je GZ do oružja. Iz redarstvenih skladišta daje se u ruke JS i nekim satnijama GZ oko 1000 pušaka i bajuneta s nešto municije. Time se ukazuje i potreba za stalnu nastambu jednog dijela ljudstva i za smještaj oružja. U Frankopanskoj ulici 7 uređena je prostorija za dio JS i oružja, a u radničkoj komori smješten je ostatak oružja.

Sada vrši JS i dio GZ vježbe sa i pod oružjem. Do tada je naoružavanje bilo čisto individualno. Tko je mogao nabavio si je o svom trošku. U SZ bilo je nešto lovačkih pušaka i oružja zaostalog još iz prvoga rata. Takovo stanje ostalo je kod SZ do kraja. Bez velikih promjena u komandnom osoblju, izobrazbi i naoružanju ulazi se u proljeće 1941.

U drugoj polovini ožujka, u vezi s vanjsko-političkom situacijom dolazi do važnih odluka sa strane GZ Zagreb u pogledu Zaštite. Te odluke su posebne za GZ Zagreb a posebne za KSZ, no kako su međusobno protuslovne donasaju dosta pometnje u cijelu Zaštitu. Za GZ Zagreb nalazi se najveća koncentracija. Zapovjedništvo GZ za sebe i svoj stožer prostorije u Ilici 44 i nekoliko prostorija za momčad. Daljnje nastambe za smještaj ljudstva dobivaju se u radničkoj komori, na Kaptolu, na Savskoj i Selskoj cesti. Po tim ubikacijama raspoređuje se momčad i oružje tako da je uvijek oko jedna trećina ljudi na okupu, koji se izmjenjuju po turnusu.

U vojsku pozvani pripadnici GZ dobivaju od Kovačevića direktivu, da se ne odazovu pozivu, već da se uvrste u svoje zaštitne jedinice. Nasuprot tome dobivaju zapovjednici KSZ od Kemfelja na šapirografu umnožen, po Mačeku potpisan nalog u kojem se zapovijeda članovima KSZ, da se odazovu svom vojnom pozivu. Ne tumačeći ta protuslovlja Kemfelja insistira na izvršenju jednog i drugog naloga. Ta razdvojenost u direktivama traje do konca.

Zapovjednici u KSZ upućivali su svoje ljudstvo na ispunjenje vojnih obaveza, a onima koji nisu bili pozvani, naređivali čuvanje sela od raznih bjegunaca, koji su ugrožavali selsku imovinu. GZ Zagreb koncentriran na spomenutim mjestima, postavlja na zapovijed Kovačevića [s]traže oko objekata, koje se htjelo sačuvati od razaranja ili bacanja u zrak bilo koje strane. Stražareni su bili mostovi, željezničke stanice, pošta, banke, vodovod, električna centrala, plinara i još neke.

Većina tih objekata bila je čuvana i sa strane vojske, ali nigdje ne dolazi do incidenata između straža. Situacija se ne mijenja ni nakon 26. aprila jedino GZ pojačava svoje straže i ophodnje po gradu.

Odredi vojske kreću se i prolaze nesmetano kao i ranije po gradu i okolici. Grupa oficira jednog štaba noći bez ikakvog smetanja u neposrednoj blizini GZ. Obostrano se izbjegavaju susreti i sukobi. Istom 10. aprila nakon Kvaternikove proklamacije i Mačekovog poziva zaštititi da novo stanje prihvati i potpomogne, te da se stavi Kvaterniku na raspolaganje, počinje razoružavanje jugoslavenske vojske sa strane GZ.

Moguće da se je i prije dogodio koji pojedinačni slučaj. Toga dana do večeri bude u zapovjedništvu GZ u Ilici 44 dovedeno oko 100 oficira i nekoliko generala, koje Kovačević smješta u hotel Milinov, gdje su stražareni. Kasnije ih preuzimaju Nijemci. Navodno su niži oficiri i momčad pušteni kući. Kod te akcije razoružanja nije bilo sa

strane GZ nikakvih gubitaka (ni mrtvih ni ranjenih), a nije se javilo ni o kakvim gubicima na strani vojske, pa izgleda da je bilo više predaje nego razoružavanja.

(Lično nisam vidio ni jedan slučaj razoružavanja ili predaje, jer sam preko dana boravio na terenu svoje KSZ /Vanjski kotar/, a tamo nije bilo vojske, niti intervencije zaštite u kojem bilo pogledu.) Predvečer po povratku u grad na ulicama nije više bilo jugoslavenske vojske. Gore navedeno o razoružanju saznao sam od pripovijedanja idućih dana. Iz provincije dolazile su u Zagreb vijesti o sudjelovanju zaštite u razoružavanju. Tako iz Bjelovara, Križevaca, Siska i Karlovca.

Ovoga dana 10. aprila 1941. prestaje ujedno opstanak zaštite kao sastavnog dijela HSS-a, a definitivno se raspušta i likvidira sa strane mladog Kvaternika do mjeseca lipnja 1941. Brojčana snaga zaštite u vrijeme njenog najjačeg razvitka, kada je imala preko stotinu KSZ uz ostale manje formacije, mogla se samo približno odrediti. Kemfelja nije nikada navadao jednu točnu cifru nego je govorio o preko četvrt milijuna (250.000) zaštitnika. To je vjerojatno bila pretjerana brojka. Kao solidan prosjek jakosti KSZ moglo se uzeti 1700 ljudi. Na toj bazi računato brojila je sveukupna zaštitna oko 200.000 članova.

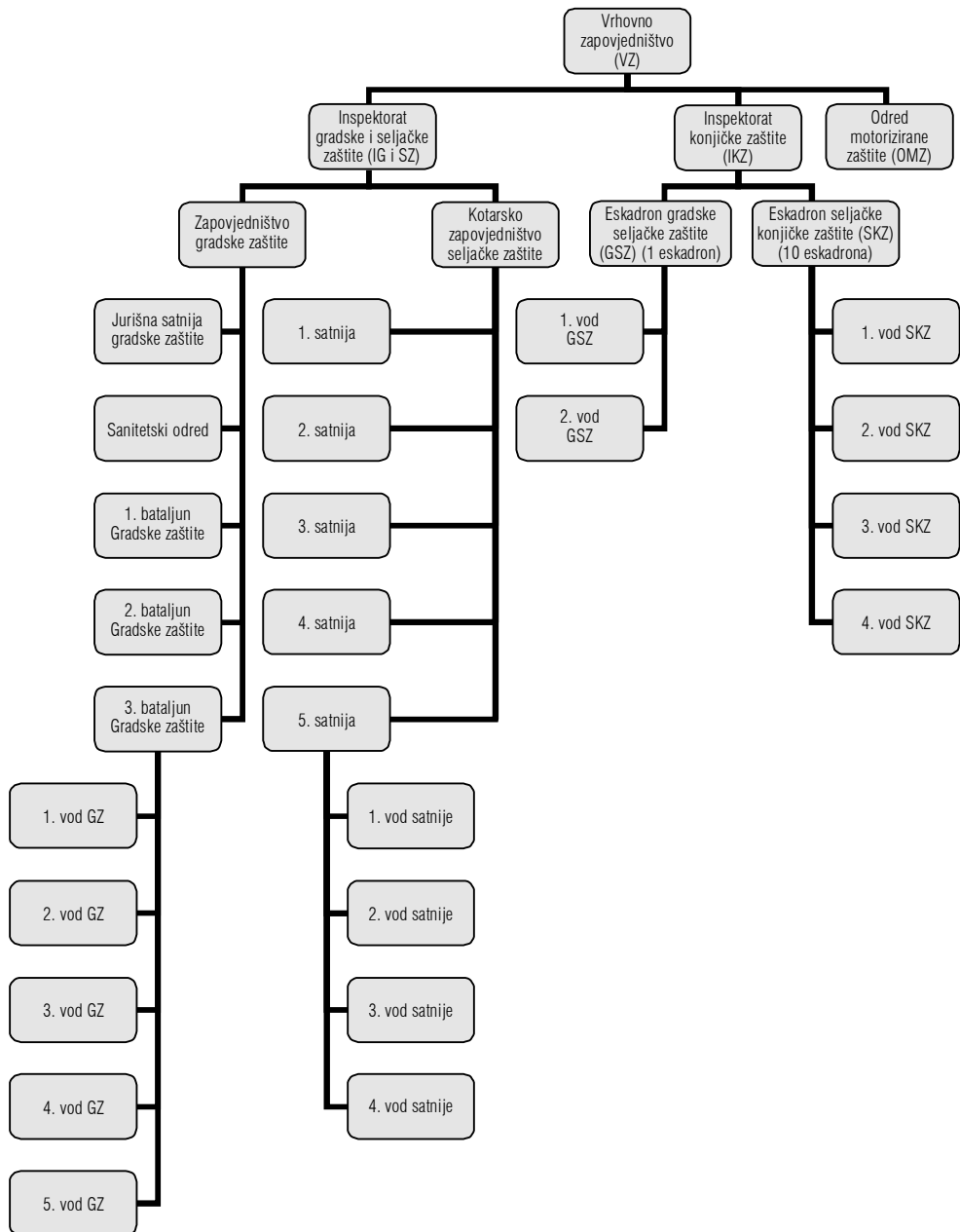
Lica koja su stajala na istaknutijim položajima u zaštiti ili koja su na njenoj izgradnji surađivala su:

KEMFELJA DJUKA nar. posl. i VZ
KOVAČEVIĆ ZVONKO, inspektor GZ i SZ
BELAK DRAGEC, inspektor Konj. G i SZ
REBERSKI dr. JOSIP, glavni intendant zaštite
PELZ ZVONIMIR, zap. GZ Zagreb
BATUŠIĆ KRUNO, zap. JS
LEAKOVIĆ FRANJO, zap. MOZ
BIGHI ANTUN, pok. šef stožera kod Kovačevića
SILOBRČIĆ, mag. farm., zap. splitske GZ i nar. Zast.
MURKOVIĆ, zap. KSZ Gospić i nar. Zast.
FABIJANEC ZLATKO, zap. KSZ Stubica i zap. zaštit. tečaja
PRIBANIĆ MILAN, zap. KSZ vanjski kotar i predavač na tečaju
KOVAČEVIĆ ŠTEF, zap. KSZ Turopolje
OREŠKOVIĆ ILIJA, intendant GZ Zagreb
PIPINIĆ SLAVKO, pok. zap. Bataljuna GZ Zagreb
VUSKOVIĆ, zap. bataljuna GZ Zagreb
BOLTEK, zap. bataljuna GZ Zagreb
MIKULIĆIĆ BRANKO, zap. bataljuna GZ Zagreb
Pobočnici kod Kemfelje: Maršić Djuro, zamj. nar. zast. i Belančić Dane
Pobočnici kod Kovačevića: Mance Lav, Čubelić, Sinković Vlado
Pobočnici kod Belaka: Opolski
Liječnik zaštite: dr. Hitrec

Predavači na zašt. tečaju, nečlanovi zaštite: Obertinski Zlatko, Geroč Milan i dr. Pavišić.

PRIBANIĆ MILAN, kolovoz 1948.¹¹

¹¹ Uz elaborat se nalazi i shematski prikaz ustrojstva HSZ koji se ovdje prilaže.



Slika 2. Shematski prikaz organizacije.

Izvori

HR-HDA-1561. Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (SDS RSUP SRH). Mikrofilm ZM 86/22, DD-127, 116-124. *Elaborat Milana Pribanića o HSZ.*

Literatura

Batušić, K. Hrvatska seljačka i građanska zaštita. *Drina* (Madrid). 4-6(1962), str. 34-45; 7-9(1962), str. 190-197; 2(1963), str. 19-26.

Boban, Lj. *Previranja na selu u Banovini Hrvatskoj*. Istorija XX veka. Sv. II. Beograd, 1961. Str. 309-364.

Colić, M. *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941*. Beograd : Delta-pres, 1973.

Čulinović, F. *Jugoslavija između dva rata*. Sv. II. Zagreb : JAZU, 1961.

Doder, M. *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*. Beograd : Centar za informacije i publicitet, 1989.

„Hrvatski zaštitni lovci“ : priznanje seljačkoj i građanskoj zaštiti. *Hrvatski narod* (Zagreb). 20. IV. 1941, str. 15.

Išek, T. Hrvatska seljačka zaštita i Hrvatska građanska garda - poluvojne organizacije Hrvatske seljačke stranke. *Prilozi* (Sarajevo). 23(1987), str. 116-142.

Jelić-Butić, F. *Hrvatska seljačka stranka*. Zagreb : Globus, 1983.

Konjhodžić, M. *Seljački pokret u Hrvatskoj (reportaže)*. Zagreb : Štamparija Grafika, 1940.

Krizman, B. *Pavelić u bjekstvu*. Zagreb : Globus, 1986.

Prusac, I. *Tragedija Kavrana i drugova : svjedočanstvo preživjelog*. Izdanje autora. Salzburg, 1967.

Radelić, Z. *Križari : gerila u Hrvatskoj 1945.-1950*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, 2002.

Ramet, S. Vladko Maček i Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 1(2011), str. 137-154.

Rupić, M., Pribanić, M. *Tko je tko u NDH*. Zagreb : Minerva, 1997.

Terzić, V. *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941*. Tom 1. Ljubljana, Beograd, Titograd : Narodna knjiga, Pobjeda, Partizanska knjiga, 1982.

U Zagrebu je juče ban g. dr. Šubašić predao odlikovanja većem broju zapovednika Hrvatske seljačke zaštite i policajaca. *Politika* (Beograd). 6. V. 1940, str. 8.

Summary

THE STUDY WRITTEN BY THE HSZ (CROATIAN PEASANT DEFENCE) LIEUTENANT COLONEL MILAN PRIBANIĆ IN 1948 REGARDING CROATIAN PEASANT AND CIVIL DEFENCE IN CROATIAN STATE ARCHIVES

This paper, with a brief introduction, is the study of one of the commanders of the Croatian Peasant Defence (HSZ), Milan Pribanić, coming from around Ga-

rešnica, as well as of founding and development of HSZ in the period from 1935 to 1941 through the testimony given by Pribanić in 1948 before the investigators of the communist Yugoslavia. Even though some researchers today see the beginnings of HSZ's foundation during the previous period, this is difficult to prove. It is obvious that the initiative to organise HSZ appeared around 1932 during the 6 January Dictatorship, but it took several years to start with the actual implementation. This study clearly shows the ways and means of organising this illegal, i.e. semi-legal, organisation of HSS up to the Cvetković-Maček Agreement of 26th August 1939. Only during the time of the Banovina of Croatia did the organisation become legal; it got its official rules and regulations from the authorities of the Banovina from Zagreb, but it continued to be in the disfavour of the Belgrade government, mostly of the army of the Kingdom of Yugoslavia. This article tries to give a clear account of the development and the activities of this large semi-military organisation of the Croatian Peasant Party.

Keywords: *Croatian Peasant Defence, Milan Pribanić, Croatian Peasant Party, Vlatko Maček*